

Hayvonlar. Ularning yashash muhiti



Hayvonlar suvda va quruqlikda, havoda hamda yer ostida yashaydi.



Qiziq, ular o'ziga yashash joyini qanday tanlaydi?



Rasmlarga qarang. Ularda qanday hayvonlar tasvirlangan? Bu hayvonlarning qanday o'xshash va farqli jihatlari bor?



Hayvonlar uzoq rivojlanish jarayonida o'zlari yashaydigan muhit sharoitlariga moslashgan. Shu sababli ular faqat ma'lum sharoitlarda normal yashashi, o'sishi va ko'payishi mumkin.



Yashash muhiti hayvonni o'rab turgan barcha narsalardir. Bunga suv, havo, tuproq, o'simliklar, boshqa hayvonlar, quyosh nuri va ob-havo sharoitlari kiradi.

Hayvonlarning o'z yashash muhitiga moslasha olish xususiyati **adaptatsiya** deb ataladi. Masalan, baliqlarda suzish uchun suzgichlar, qushlarda uchish uchun qanotlar, ko'rsichqonlarda esa yer qazish uchun kuchli panjalar mavjud.

Ekotizim tirik organizmlar va ular yashaydigan muhitdan iborat yagona tizimdir. Undagi barcha organizmlar o'zaro bog'langan va bir-birisiz yashay olmaydi. Masalan, cho'lda tuyalar, kaltakesaklar, ilonlar va qo'ng'izlar yashaydi. Shuningdek, u yerda issiq va quruq iqlimga moslashgan o'simliklar ham o'sadi.



Quruqlikda va **havoda** qushlar, hasharotlar hamda ko'plab hayvonlar yashaydi. Ular havo bilan nafas oladi, yerda harakatlanadi yoki uchadi. Shuningdek, ob-havodagi o'zgarishlarga moslasha oladi.



Tuproqda yomg'ir chuvalchaglari, ko'rsichqonlar, ayrim hasharotlar va ularning lichinkalari yashaydi. Yer ostida yorug'lik kam bo'lgani uchun ularning ko'pchiligi paypaslash va hid bilish sezgilari yordamida mo'ljal oladi.



Suvda baliqlar, kitlar, delfinlar, qisqichbaqalar, meduzalar va boshqa ko'plab hayvonlar yashaydi. Ularning tanasi suv muhitida yashashga moslashgan.



Ayrim juda mayda organizmlar **boshqa tirik organizmlar tanasida** yashaydi. Ular uchun xo'jayin organizm yashash muhiti hamda oziqa manbai hisoblanadi.



Qunduzlar bir vaqtning o'zida ikki xil yashash muhitida – suvda va quruqlikda yashaydi. Suvda ular suzadi va to'g'on quradi, quruqlikda esa oziqa topadi hamda inlari uchun qurilish materiallarini yig'adi.



Bir xil yashash muhitida yashaydigan hayvonlarning qanday umumiy belgilari bor?



Simbioz

Ba'zan har xil turlarga mansub hayvonlar, shuningdek, hayvonlar va o'simliklar bir-biriga yordam beradi. Bunday o'zaro foydali hamkorlik **simbioz** deb ataladi. Masalan, asalari guldan nektar to'playdi va ayni paytda gul changini ko'chirib, o'simliklarning ko'payishiga yordam beradi.



O'laksaxo'rlik

Ba'zan organizmlardan biri bu munosabatdan foyda ko'radi, ikkinchisiga esa na foyda, na zarar yetadi. Bunday munosabat **o'laksaxo'rlik** deb ataladi. Masalan, giyenalar ko'pincha sherlardan qolgan sarqit go'sht va suyaklarni yeydi.



Yirtqichlik

Ba'zan bir hayvon boshqa hayvonni ovlab, u bilan oziqlanadi. Bunday munosabat **yirtqichlik** deb ataladi. Masalan, tulki quyinni, burgut esa mayda kemiruvchilarni ovlaydi.



Neytralizm

Ba'zan hayvonlar bir joyda yashaydi, ammo deyarli bir-biriga ta'sir ko'rsatmaydi. Bunday munosabat **neytralizm** deb ataladi. Masalan, olmaxon va bug'u bir o'rmonda yashashi mumkin, ammo ularning hayoti deyarli bir-biriga bog'liq emas.

Hayvonlar soni nimaga bog'liq?



Rasmlarga qarang. Hayvonlar soni qaysi holatlarda ko'payishini, qaysi holatlarda esa kamayishini tushuntiring.



suvning mavjudligi



yashash muhitining xavfsizligi



oziqa miqdori



atrof-muhitning ifloslanishi



ob-havo sharoitlari



nasl qoldirish imkoniyati



1. Yashash muhiti nima?
2. Tirik organizmlar qayerlarda yashashi mumkin?
3. Tabiatda hayvonlar o'rtasidagi munosabatlarning qanday turlari bilan tanishdingiz?
4. Ekotizim nima?
5. Nima uchun hayvonlarning yashash muhitini asrash muhim?



Biror hayvon haqida qisqacha ma'lumot tayyorlang. Uning qayerda yashashi, nima bilan oziqlanishi va tabiatda qaysi boshqa jonotlar bilan o'zaro munosabatda bo'lishi haqida so'zlab bering.

